

Kovács Endre

DOROSZLÓI VÉDŐSZENTEK

Az egyház szentjei közül azok a védőszentek, akik a vallásos hit szerint egyrészt meghatározott betegségek, járványok, természeti csapások ellen nyújtanak védelmet, másrészt bizonyos tevékenységekre, foglalkozásokra nézve fejtenek ki általános jótékony hatást. Néha ellentétes értelemben, tehát a másoknak kívánt kár, csapás eloidézéséért is folyamodnak hozzájuk.¹

Nepomuki Szent János közismerten a folyók, hidak, vízenjárók és a vízimolnárok védőszentje, akit a gyónási titok mártírjaként tart számon a vallásos néprajz. 1340-ben született a csehországi Pomukon parasztszülők késői gyermekeként . . . Papnak tanult. Fényes tehetsége, jámbor élete hamar kitűnt, a prágai székesegyház kanonoka, hitszónoka, Vencel királynak alamiznaosztogatója, az erényes királynénak pedig gyóntatóatyja lett.

A kegyetlen természetű király meg akarta tudni tőle, hogy felesége mit gyónik, de hiába faggatta. Mivel többszöri próbálkozása eredménytelen maradt, Jánost börtönbe vettette. Végül 1383-ban, a Krisztus Urunk mennybemenetele előtti éjszakán, megkötözött végtagokkal a folyón átvezető hídról a Moldova vizébe dobatta. Így nyerte el Nepomuki Szent János a mártíromság dicső koronáját.

A szent mártír halálát, melyet annyira titkolt a király, az Isten csodák által tette dicsőségessé: tetemét mennyei világosság vette körül. Ahol pedig a víz felszínén úszott, ott fáklyák sokasága tündöklött, mintegy temetési pompát és tiszteletet sugározva.²

Amikor 1729-ben a szentté avatási per során Nepomuki Szent János tetemét föltárták, a nyelve mint a szentgyónás titkainak fölnyithatatlan tárháza, minden rothadás nélkül épen és friss színben tárult a kíváncsi szemek elé.

Egy másik legenda szerint, amelyet még ma is mesélnek az idősebb doroszlói asszonyok, Jánost a végzetes napon szeges hordóban a hegytetőről gurították a folyóba, ahol nagy fényesség támadt. A gyilkos szegek teljesen szétmargolták a testét, épségben (a gyónási titok megőrzésének köszönhetően) csak a nyelve maradt.

Nepomuki Szent János kultusza, a középkori eredetű más kultuszokkal szemben, csupán az ellenreformáció koráig nyúlik vissza, és főként a Habsburg Birodalom területén terjedt el.³ Szakrális kordivat hatására környékünkön is

virágozott: Zomborban, Horgoson, Paripáson, Baján, Katymáron és Dunapatajon pl. templomi kegyképe volt. Az apatini németségnél május 16-án, szentünk napján lobogó gyertyákkal kivilágított fatutajokat eresztettek a Duna vizére, úgy emlékeztek meg róla.

Kevés adat áll rendelkezésünkre arról, mely települések emeltek szobrot Nepomuki János tiszteletére. Ilyen értelemben eddig Doroszló sem szerepelt a leírásokban. Ezt a hiányt az alábbiakban szeretném pótolni. Bálint Sándor szerint, bár több értékes tanulmány is foglalkozik e tárgykörrel, Nepomuki Szent János közép-európai kultusztának földolgozása elmaradt.⁴

Doroszló nyugati peremén, megragadóan szép környezetben állt időtlen idők óta Nepomuki Szent János szobra. A szakrális emlék talapzata téglából épült, maga a szobor pedig fából készült. Korláttal volt körülkerítve, cinkbádóg persely volt ráerősítve az adakozni szándékozók pénzzadományainak.

Közelebbi meghatározás szerint a szobor a Kotyogónak nevezett víz partján, a Dobogó hídfőnél, a motormalom közvetlen közelében helyezkedett el (mint a mellékelt térképen fel van tüntetve).

Kotyogó volt a neve az itteni tómalomnak is, amely az üzemelésekor hallatott hangjáról kapta ezt a kedves nevet. 1880-ban a vihar annyira megrongálta, hogy megszűnt. Valamivel odébb 1907-ben szélmalom épült, egy évtizednyi idő múltán lebontották, és a helyébe motormalom került.

A falu alatt folydogáló Mosztongán (a Kotyogón) keresztül a Dobogó fahíd vezetett, amelyben átkelve Gombosra, Szondára, Prigrevicára, Szilágyira s Apatinba lehetett eljutni földúton.

Máshonnet való búcsújárók a doroszlói Szentkutat látogatták, a falubeliek máshová zarándokoltak. Valahányszor Nepomuki Szent János szobra mellett vezetett el az útjuk, imával, énekkel köszöntötték, virágot helyeztek a talapzatához.

Nem tudni, ki állíttatta a doroszlói János-szobrot. A köztudatban úgy él, hogy a jámborságáról és hitbuzgalmáról ismert Énekes Mezei család viselte gondját, mázolta olajfestékekkel, meszelte talapzatát. Nepomuki Szent János napján is ők gondoskodtak e szakrális emlékmű díszítéséről és a bensőséges kegyeletadásról.

Arról sincs tudomásunk, volt-e a szomszéd községnek hasonló szobra, azonban a szondi sokácok régen azzal csúfolódtak, hogy a szóban forgó szent szobromását eredetileg náluk állították föl, de a doroszlóiak egy szakajtó kucoricával elcsalogatták tőlük.

Egy másik tréfás monda szerint pedig olykor éjfél tájban a gombosi Sánta Mester eljárt bagót kérni Nepomuki Szent Jánoshoz. A Sánta Mester valójában egy út menti feszület volt, nevét annak köszönheti, hogy egy sánta kisiparos emeltette.

A doroszlói Nepomuki Szent János-szobor 1957-ben nyomtalanul eltűnt, amikor a helyén a Duna-Tisza-Duna csatorna hídja épült.

Doroszlón a molnárok, továbbá a fuvarosok és a kenderfeldolgozók másik védőszentje *Alexandriai Szent Katalin* vértanú volt (+350 táján), akit a néphagyomány szerint Maxentius császár kerékbe törtetett. Tiszteletére nov. 25-én leálltak a malmok, kendergyarak meg minden, ami csak keréken forgott. Az ünnep jelentőségére utal, hogy a falu egykori öt kendergyára aznap mind szünetelt, Katalinkor nem volt szabad szántani, sem kocsiba befogni. Ezen az igazi parasztünnepen az említett iparosok is testületileg vonultak a templomba.

Mint ismeretes, Doroszlón és más magyar községekben is igen népszerű név a János, részben a Nepomuki Szent, még inkább a karácsonyi ünnepkörhöz tartozó *János apostol* és evangélista kultuszának köszönhetően. Jóllehet az újszülöttet gyakran keresztelték annak a védőszentnek a nevére, akinek a napján világra jött, mondván, hogy ne legyen sírós, ne sirassa a nevét, mégis a János név lett a legelterjedtebb, s a viselőit névnapjuk előestéjén cantusokkal, nótaszóval köszöntik.

János evangélista tiszteletének egyik legnépszerűbb megnyilvánulása a Szent János-áldás, ill. az áldomásívás. Az utóbbiból még a gótika elején szentelmény lett, s az egyházi év liturgiájába is bekerült. Az egyház ezzel is ellen-súlyozni kívánta a germánoknak a téli napforduló idején tartott tobzódó mulatságait, amelyek minden tiltás ellenére tovább éltek.

A paraszti hiedelmek, népszokások keletkezésének és áthagyományozódásának táptalaja az állattartással vagy növénytermesztéssel foglalkozó közösség. Ez tűnik ki a János apostol kultuszának példájából is.

A János-naphoz kapcsolódó boráldozat (*libatio*) jegyében a karácsonyi asztalra helyezett palack bort Szent János napján, december 27-én szentelik meg. A szőlősgazdák a templomból hazatérve a borospince minden hordójába töltenek belőle egy keveset, hogy biztosítsák maguknak a jövő évi bő termést, az ideit pedig megóvják a romlástól. Ezáltal a pince minden csepp bora teljes értékű szentelménnyé válik, és megvéd a különféle emberi betegségektől.

János napjának mindig kiemelkedő szerepe volt a falu gazdasági életében. Az albíró ezen a napon idézte be a községházára a csőszöket, az ún. birkatársulatok kasszírjait meg a kártérítést követelő parasztgazdákat egyezkedésre. A falu jogszokása szerint ugyanis a lopás miatt károsodott gazdákat a csőszök béréből, a legeltetéssel károsítottakat pedig a számadó juhászok járandóságából kártalanították. Erre a napra volt időzítve a pásztorok – csikós, csordás, kanász –, csőszök s az előfogatos megválasztása is, ugyancsak a községházán; nemkülönben a birkatársulatok is ezen a napon tartották évi közgyűlésüket, ill. a juhászválasztást valamelyik kocsmában. Több gazda közösen választott magának juhászt; önmaguk közül elnököt, választmányi tagokat meg pénztárnokot (kasszírt) jelöltek ki, akik aztán egy teljes évig egyengették társulatuk birkanyájának az útját. A juhász pedig erre az alkalomra bárányt ölt, és az évben utoljára latba vetette minden tudományát, hogy az év legjobb báránypaprikásával kedveskedjen a társulat tisztas gazdáinak. Egyébként is ehhez a naphoz fűződik, hogy gazdag étkezéssel zárták a régit, és Szent János poharával kezdték az új gazdasági évet.

A parasztasszonyok nyilvánosan nem ittak áldomást, de Szent Jánosról ők sem feledkeztek meg. Minden bizonnyal az ő érdemük, hogy János neve egy ráolvasó szövegben szerepel. Egyikük ilyen szavak kíséretében adta át nekem az imádságot:

„Éjjel mindig fölébredtem és kiabáltam, mert bántott a boszorkány, nyomkodott meg tapogatott, de nem jött hang a számra . . . Ez az imádság segített. Tizennyolc éve az ágyamban van . . . Előbb a szalmazsákban volt, most meg, amióta matracom van, ott tartom alatta.

Íme a boszorkányelhárító imádság:

*Krisztus szent keresztje jegyezzen meg engem.
Krisztus piros vére folyjon körül engem.
Nekem semmi rontás, gonosz sose ártson,
Csak a Jézus neve maradjon a számon.
Szent kereszt szívemben, a Szent Szűz előttem,
Két vállamon őrangyal, Szent János mögöttem. Ámen.*

Szent Imrének, Árpádházi Szent István királyunk és Boldog Gizella fiának legendáját az Érdy-kódex őrzi. Róla annak jogán kívánok szólni, hogy a falu templomának a főoltárát díszíti a kegyképe. Ebből eredően november 5-én vagy az utána következő első vasárnapon van a doroszlói torkosbúcsú, amelyet a falu újratelepítésének, ill. a templomi fogadalomtételnek az emlékére minden évben megtartanak.

Az ünnepre minden háznál lázasan készülődnek, mert sok vendéget várnak: távol élő rokonokat, a faluból elköltözötteket. A sátoros ünnepen mindig forgott körhinta, az „ördöglovas”. Szüleiktől a serdülő lánykák új ruhát, kedvesüktől mézesszívet, csecsebecsét meg édességet kaptak ajándékba, meg a páros körhintázás örömét. A legénykék új kalapban pompáztak a búcsún, ezenkívül apjuktól a szokásosnál „vastagabb” zsebpénzt, anyjuktól dugipénzt kaptak, hogy gondtalanul szórakozhassanak.

Néhány évtizeddel ezelőtt minden háznál hizlalt libát vágtak, pecsenyét, töltött káposztát, töltött paprikát, húslevest, miegymást sikerítettek belőle az ügyes háziasszonyok. Reggelire sok hagymával sült, „fűszerszámmal” pazarul ellátott lúdvért meg libamáját tettek az asztalra. Délben a főételen kívül házi készítésű „parádés itallal”, pálinkával, borral, Kossuth-kiflivel meg más süteménnyel traktálták a vendégeket.

Délután meg este tömve volt a táncterem fiatalokkal, akik sokszor azzal a titkos kívánsággal mentek multságba, hogy a tarka tömegben megtalálják jövődöbelijüket. A talpalávalót a híres doroszlói rezesbanda szolgáltatta, és hogy mennyire értettek a fiatalok nyelvén, mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy ha valamelyik parasztleány odakiabált: – Pista bátyám, mé’ haragszik a paraszt? – nyomban rázendítettek a „Ritka búza, ritka árpa, ritka rozs” kezdetű csárdásra.

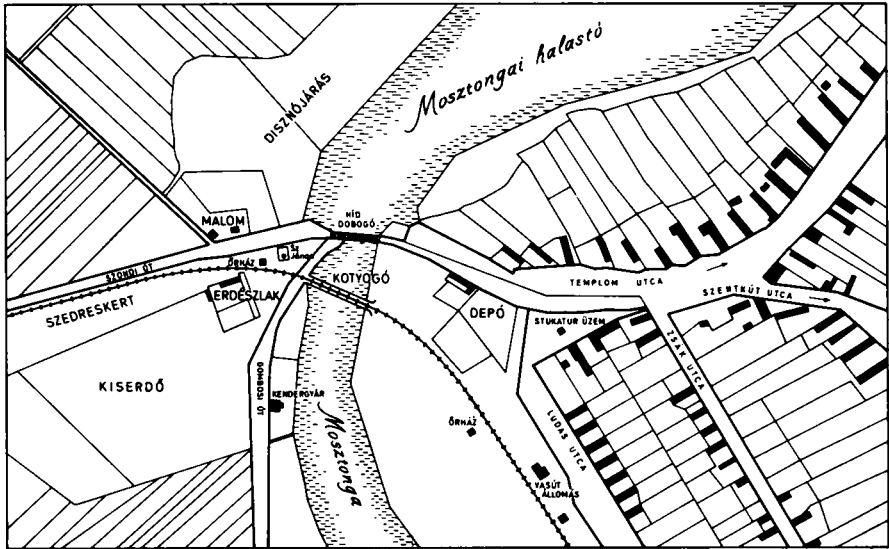
De a búcsú a legények közötti leszámolásnak is napja volt, mert az évközben elviselt sérelmekért ez alkalommal vettek elégtételt. A „majd búcsúkor találkozunk!” fenyegetés gyakran elhangzott, s nemegyszer bicskázás lett a vége. Arra is volt példa, hogy a féltékeny falubeli legények elvagdosták a vendégek lovainak az istrángját.

A lakodalmi hívogatóban Szűz Szent Imre herceg neve is szerepel, de hozzá kapcsolódó hiedelmekről nem tudunk, pedig az Imre keresztnev eléggye gyakori.

Hogy a fél évszázaddal korábbi régi világban mit jelentett a torkosbúcsú meg a vele járó lakoma, kiténik egy apa és fia közötti párbeszédéből, legalábbis az adatközlő tanúsága szerint:

- Édesapám, mikó eszünk má annyit, hogy okágyunk?
- Hát majd búcsúkö, édes fiam!

Antal apát, másként Remete Szent Antal (+356) napja január 17-én van. Kultusza ősidőktől fogva virágzott, majd a hitújítás korában hanyatlani kez-

dett. Végül Páduai Szent Antal (1195–1231) alakjához tapadva éledt újjá s él mindmáig.

Doroszlón a Szentkút kegyhelyen meg a falu templomában is van Antal-szobor, mintegy jelezve az ilyenformán kettős védszent népszerűségét, amely nem a keresztnév gyakoriságában, hanem a néphitben jut kifejezésre.

Tisztelői minden év június 13-án a szomszédos Szondra meg Zomborba zarándokoltak szentbúcsúra, hogy baj esetén megsegítse őket.

Gyakori jelenség, hogy valamely gazdasági vállalkozás kezdetekor fogadalmat tesznek Szent Antalnak, hogy ha sikerül, akkor előre meghatározott pénzeszeget adományoznak neki:

„Mi is mindig adunk a Szent Antalnak, ha sikerül valami . . . Elszállítjuk a disznókat, vagy mikor mi adódik. Akkor mindig visz a menyem ötven vagy száz dinárt!” – mondta egy adatközlő.

A közhiedelem szerint Szent Antal akkor is segít, ha nem adnak neki pénzt: „Ha elveszett valamim, akkor Szent Antalhoz imádkoztam kilenc nap, és oda vezérelt . . .” Ilyen kilenc keddi imádság az alábbi is:

„Ó, szívemnek szent szeretete . . . gyermek Jézus, ki a te hív szolgálódnak, Szent Antalnak karjaiban pihentél, odaadással imádlak téged, és oly szeretetet akarok tanúsítani irántad, mint aminővel Szent Antal körülvevett téged. Emlékezzél vissza arra a szeretetre és jóságra, amellyel őt a földi élet útjain elhalmoztad, hogy neki gyermek alakjában megjelentél, s az ő szent kezeiben nyugodtál, és egészen odaadtad neki magadat. Ó, milyen nagy kegyelem! A kegyes Szent Antal csakis hűségese szolgáló lehetett, mert hiszen oly kegyelmekkel halmoztad el őt, amelyeket a szenteknek is csak ritkán juttattál. Kétségen kívül oly sok kegyelmet adtál neki akkor, hogy egész életében kifogyhatatlan volt ezekben, és másoknak is adott ezekből a kincsekből. Hogy pedig az egész világ tudja és lássa, mennyire szereted

Őt, azt akartad, édes Jézusom, hogy karjaiban pihenne veled együtt tiszteljék őt mindenüzt. Azért leborulok előtted, Üdvözítóm, s imádlak téged Páduai Szent Antal karjaiban. Ugyanolyan tisztelettel imádlak ekképpen, mintha csak magad volnál jelen a valóságban. Légy üdvös, Jézusom, tisztellek, dicsérlek, magasztallak és imádlak téged. Gyermek Jézus, ezt nemcsak én a magam nevében teszem, hanem teszem Páduai Szent Antalnak, összes angyaloknak a nevében.

És most kitárom lelkemet, és elpanaszolom mindazt, ami lelkemet nyomja. Most akarom megkezdeni a kilenc keddi ájtatosságot, és erős a bizalmam, hogy a te mindenhatóságod és Páduai Szent Antal közbenjárása megszerzi nekem kérésem teljesülését. Méltatlannak tartom magamat, nem mertem hozzád jönni. Azért Szent Antalnak tártam föl lelkemet. Ő az én szószólóm és pártfogóm tenálád, én Jézusom. Kérlek téged, kisdéd Jézusom, a te végtelen jóságodra és szeretetedre, segíts meg engem, és vigasztalj meg szomorúságomban. Arra a szent szeretetedre kérek, amellyel egykoron Szent Antal iránt viseltetél, s a mennyben most is viseltetsz, hallgass meg imáimat, és könnyítsd meg keresztemet. Kérlek továbbá arra a gyermeki szent szeretetre, amellyel Szűz Anyád iránt viseltetél, hogy teljesítsd az én kérésemet. Végül pedig azon végtelen szeretetedre kérek, melylyel öröktől fogva mennyei Atyádat és a Szentlelket szereted és szeretni fogod mindörökké. Hallgass meg engem kegyelmesen, és örködjél felettem mindaddig, ameddig csak ezen ájtatosságom tart. Ha pedig örökké való bölcsességed úgy az én javamra, mint felebarátom üdvére más kegyelmet tartott fenn bűnös lelkem számára, add azt, ó, Uram, és áldani foglak örökké. Ámen.”

Mások szerint, ha valami elveszik, akkor a Szent Antal tiszteletére kell imádkozni egy Hiszekegyet meg három Miatyánkat, és megkérni, hogy kerítse elő a tettest. „Nálunk körtét loptak, és előkerítette a tolvajt. A húga jött mondani, hogy még ő is evett a lopott körtéből . . . Ez igaz történet, mert velem esett meg” – mesélte egy idős asszony.

Van család, melynek minden tagja Szent Antal-szobrocskát hordoz a zsebében: „Én háromszor megszentelt kis szobrocskát hordok magamnál, az megóv mindenféle rontástól, bajtól. A fiamnak is adtam, amikor katonának ment . . . De amióta elvesztette, oda a szerencséje . . .” – mesélte egy másik adatközlő.

Amióta pedig szaporodnak a gépkocsik, a Szent kultusza is velük terjed. Vannak gépjárművezetők, akik Szent Antalt a saját védszentjüknek vallják.

Akik pénzt ígérnek Szent Antalnak, kívánságuk beteljesedésével a szobor lábainál levő perselybe helyezik, és hálából imádkoznak.

Amikor még a dinár értéke tartós volt, a falu lelkipásztora kihirdette, mikor lesz a Szent Antal-kenyér osztása. Az általa meghatározott napon osztotta szét a falu legjámborabb lelkű szegényei között Szent Antal tisztelőinek az adományait.

Arról is tudnak még a faluban, hogy volt, aki Szent Antal tüzetől betegedett meg. A betegség ellen Szent Antalnál szenteltettek vizet a pappal, és abban mosdatták a beteget. Utána kilenc napig imádkozták a fájdalmas rózsafüzért.

Szent Flórián keresztény hitéért halt vértanúságot: nagy malomkövel a nyakában az Enns folyóba vetették. A legenda szerint buzgó imádságával már gyerekkorában megmentett egy házat a teljes elhamvadástól, és ezért a tűzoltók fogadták védőszentjükül.

A doroszlói szabadtéri Flórián-szobor eredetileg a Dánielfi-féle vaskereskedés előtti útelágazásnál állt. A második világháború végeztével e szakrális

emléket a romboló telepések elől a templomudvarba helyezték át. Fölrirata: „Szent Flórián, könyörögj értünk! Ezt az emléket emeltette Resch József és neje, Becker Teréz. 1929.” Később ezekkel bővült az eredeti hálaadó fölrirat: „Pelt József és neje, Resch Magdolna”; „Pelt Ferenc”.

1945 előtt minden év május 4-e utáni vasárnap nagy pompával vonult ki a falu népe Szent Flóriánt ünnepelni. A menet élén a helyi Önkéntes Tűzoltó Testület haladt a rezesbandával. Az ünnepély valamelyest az úrnapi körmenetre hasonlított.

Újabban 1993 óta élesztgetik a Flórián-kultuszt a doroszlói tűzoltók.

A védszentek közül említést érdemel még:

Szent Pongrác – neve a legtöbb ráolvasásban megtalálható;

Szent Benedek – keresztjével hárítják el a járókelők éjszaka az utcán rájuk leselkedő boszorkányokat. Hasonló céllal ültetnek Benedek-hagymát;

Kaszap István – sírját Székesfehérváron csoportosan látogatták 1944-ben a hadba indulók, mivel a hiedelem szerint a sírjáról szedett föld megvéd a golyótól;

Szent Rókus – napja dögvész ellen fogadalmi ünnep, augusztus 16-án tartják. Máskor ezen a napon tilos volt a határban dolgozni;

Sarlós Boldogasszony – napja, június 30-a fogadalmi ünnep. Ezen a napon azért ünnepeltek, hogy ne verje el a határt a jégeső;

Szent Borbála – a szemfájók védszentje, csakúgy, mint

Szent Rozália. Kegyképük némely házban még ma is föllelhető;

Szent Ignác – vize a néphiedelem szerint mindenféle bajon segít;

Szent Jób – akkor folyamodtak hozzá, ha valakinek olyan sebe volt, amely sehogyan sem akart begyógyulni, és ezért ráolvastak:

*Szent Jóbnak vót kilencféle sebje,
nem kilenc, hanem nyóc,
nem nyóc, hanem hét,
nem hét, hanem hat,
nem hat, hanem öt,
nem öt, hanem négy,
nem négy, hanem három,
nem három, hanem kettő,
nem kettő, hanem egy,
sem egy – hanem egy se!*

– Eztet háromszó köll elismételni – mondta adatközlőm –, körösztot vetni a sebre: Atya, Fiú, Szentlélek Istennek nevében, Szent Jób segítségével múljon el!

Jegyzetek

¹ MNL. 1982, V. köt., 514. o.

² Bálint S. 1977, I. köt., 370-371. o.

³ MNL. 1982, V. köt., 515. o.

⁴ Bálint S. 1977, I. köt., 372. o.

Irodalom

- BÁLINT Sándor: Ünnepi Kalendárium I-II. köt. Szent István Társulat, Budapest, 1977
- KOVÁCS Endre: Doroszló hiedelemvilága. Forum, Újvidék, 1982
- Uó.: Szent János pohara. Föld Népe, 1991, 51. sz.
- Uó.: A birkatársulat. Dunatáj, 1988, 948. sz.
- Uó.: Úrnapi népszokások Doroszlón. In.: Kultúra és tradíció I. 231–236 o.
Szerk.: Viga Gyula. Miskolc, 1992
- Uó.: Az esővarázslás és a nyári zivatarok kérdése a doroszlói néphagyományban. In.: Folklór és Tradíció V. III. Magyar–Jugoszláv Folklór Konferencia, Budapest, 1987. nov. 2–3. 155–162. o.
- ORTUTAY Gyula szerk.: Magyar Néprajzi Lexikon V. köt. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1982

Adatközlő

A Páduai Szent Antalhoz szóló imádságot a 79 éves Gyurkovics Katalin szolgáltatta Doroszlón, 1978-ban.